

22/5

శ్రీ

రమణీయ రామాయణము.

ఆదిపూడి, సోమనాథరాయప్రణీతము.



మొదటి కూర్పు 600 ప్రతులు.

లక్ష్మీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.

గద్వాల.

1930

చిన్న పాము.



ఏమహానుభావుల చరిత్రను మనమనుసరించినయెడఁ :
 బౌద్ధసముద్రమునుండి తరింసఁగలమో యట్టివారికి నవతారిపు
 రుషులనిపేరు. హిందువులకు శ్రీరామచంద్రుఁడు అవతారపురు
 షులలో ముఖ్యుఁడు. శ్రీరాముఁడు మహాజాతిజీవితమునందంతటను
 దాండవహాదుచున్నాఁడు. సుఖములో శ్రీరాముఁడు మఃఖిము
 లో శ్రీరాముఁడు ఆటలలో శ్రీరాముఁడు వాటలలో శ్రీరాముఁడు
 స్త్రీలలో శ్రీరాముఁడు పురుషులలో శ్రీరాముఁడు తిందానాటల
 లో శ్రీరాముఁడు త్యాగరాజకృతులలో శ్రీరాముఁడు. ఇంతెవరి
 మోసనామము ఇంతెమ్మచువై ననాపించు ఇంతెవధురమైననామ
 ము మఱియొకటిలేదు. శ్రీరామునినామము మై పొందెమై ను న
 రింపకుండు కవియే మహతోలేడు. ఇంతెనునోహరమైన చరిత్ర
 లోఁ గొన్ని యసంభవములునుగొన్ని కలంకములునుండుట గొ
 ప్పలోపమనితలంచి నాకు ససంభవములనియుఁ గలకమాలని
 యుఁ దోచినవానిని సవరించి యందఱకుఁ బూర్ణావిర్భకముగ
 నుండవలయునను సదుద్దేశముతో శ్రీరామచరిత్రను హరికథా
 రూపముగవ్రాసి కోరినవారికెల్ల మహిమూర్త్యకముగ వినిపించు
 చుంటిని. ఈనానెదిర్చినమునుజూచువారికి నెంతోమహోహము
 గానుండినను, నాశరీరమునకునుబుద్ధికిని సపరిమితమైనకష్టముకలు
 గుచుండెను. ప్రస్తుతపు నాశరీరచౌర్జ్వల్యమును గురుతించిననా
 మిత్రులలోఁ బలువురు దీనినిగ్రంథరూపముగ నచ్చొత్తింపవల
 యునని కోరుచువచ్చిరి. నాయార్థకస్థిత పనికిఁబ్రతికూలముగా
 నుండెను. ఇట్టిస్థితిలో నేను హైదరాబాదునకు వచ్చుటతటస్థం

చెను. అప్పుడు నామిత్రులగు శ్రీ యస్, శ్యామరావుగారిమూ
లమున నేను దోమకొండ సంస్థానాధీశులగు శ్రీరాజా
సోమేశ్వరరావు బహద్దర్ గారిని దర్శించి నాయూరి
మణీయరామాయణమును గొంతచదివి వినిపించి దీనిని శ్రీవా
రీకి సంకీర్తనమీయఁదలంచితిని ప్రస్తావించితిని. శ్రీవారు సంత
సించి సమ్మతించి సన్నుదగినట్లుసత్కరించి తామిగ్రంథమును
గద్వాలలో ముద్రించి 400 ప్రతులు నాకువయచేయించునట్లు
ను రెండవ కూర్పునుండి దీనిముద్రణాధికారము నాకేయుండున
నియు సెలవిచ్చి సన్నెంతయో యూహించిరి. నాగ్రంథము నె
లుతురుచుజూడఁగలిగెనుగదాయని యెంతయో సంతసించి శ్రీ
రాజా గారికి నాకృతిజ్ఞతాపూర్వక వందనముల సమర్పించితిని.

శ్రీ రాజా గారికిని వారీకుటుంబమునకును బరమేశ్వ
రుడు సమస్తశుభములను బ్రసాదించునుగాక. ఆంధ్రులందఱు
దీనిని దగినట్లాదరింతురుగాత.

ఆదిపూడి, సోమరాధరావు.

15-3-1930

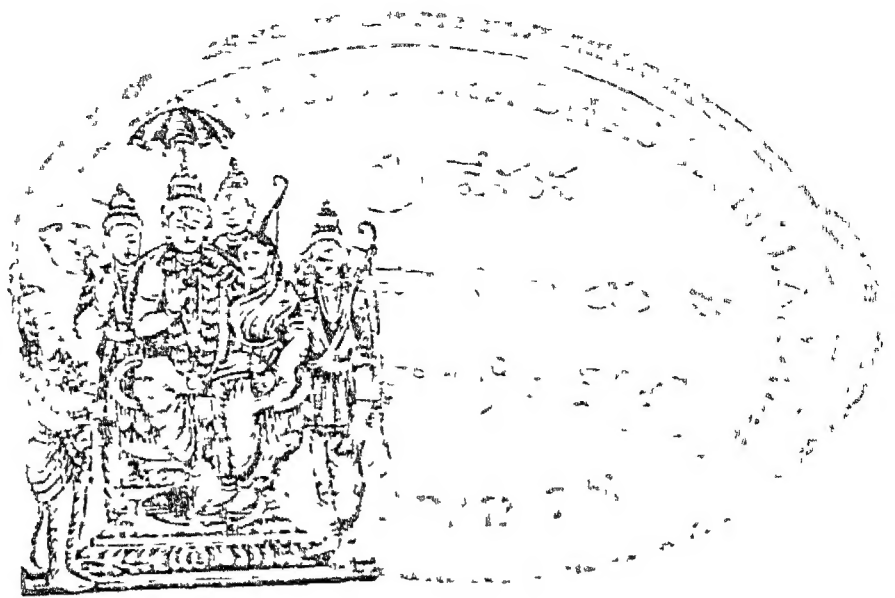




అం కి త ము.

సీ॥ శ్రీతేండ్రకులమను ♦ క్షీరవారాశిలో
 జన్మించి వర్ధిల్లు ♦ చంద్రనీకు
 దోమకొండకు నుహా ♦ సీమ గద్వాలకు
 నూతగానొప్పెడు ♦ నేతనీకు
 విద్వాంసులనుమఱి ♦ విమలవర్తనులను
 మన్నించుచుండెడు ♦ మాన్యనీకు
 వివిధభాషలయందు ♦ విజ్ఞానమునుగల్గి
 తనరారుచుండెడు ♦ ధన్యనీకు

గీ॥ నవ్యరమణీయ . రామాయ ♦ ణమ్ముదేని
 నంకితంబిత్తుఁ గొనుము వి ♦ ఖ్యాతిఁగనుము
 శుద్ధచారిత్ర! సత్కవి ♦ స్తోత్రపాత్ర!
 ఆప్తసురభూజ! సోమేశ్వ ♦ కాఖ్యరాజ!



శ్రీ

రమణీయ రామాయణము.

— ÷ —


కా॥ శ్రీరమ్యామల శిష్టపాలసకళా ♦ శీలా! కృపానాగరా!
తారాక్లేందు సమస్తమండలవిభా ♦ ధారా! త్రిలోకేశ్వరా!
శ్రీరామాధిపువంటి సీతచతురుక్ ♦ శ్రీకీర్తి విద్యాధరుక్
హారుక్ ధర్మవిహారుఁడేయుముసదా ♦ సోమేశ్వరుక్ భూవరుక్.

కం॥ సమరసభావ విభూషిత

కవితక్ రామాయణముక్ ♦ గర్భామృతముక్

భవహరమును వినిపించెదఁ

బ్రవిమల సోమేశ్వరాఖ్య! ♦ ప్రభువర! విచుమా.

అయ్యై కథా పాఠ రంభము. 

(అమోఘ్య — సభా భవనము.)

సింహాసనాసీనుడై నిండుకొలుపుండి సభాసదులఁ గనుంగొని

దశరథమహారాజు:—

సీ॥ వివిధవిద్యలనెల్ల ♦ విమల విశ్వామిత్రు
ఘనగురుకులముసఁ ♦ గాంచినాఁడు
పసిపాపలనుజంపు ♦ నసురదాటకఁజంపి
సేమమ్ముఁ బ్రజలకుఁ ♦ జేసినాఁడు
బలమైన శివునిల్లు ♦ భగ్నంబుఁ గావించి
బాహుబలంబుసఁ ♦ బ్రబలినాఁడు
రాజుల స్రుక్కించు ♦ రాజసంబున నిక్కు
పరశురాముని భంగ ♦ పఱచినాఁడు

గీ॥ అట్టినాసుతు శ్రీరాము ♦ సమలచరితుఁ
దవిలి యువరాజుగాఁజేయఁ ♦ దలఁచినాఁడ
మీకు సభిమతమేయిది ♦ మిత్రులార!
మంత్రివరులార! ప్రజలార! మాన్యులార! .

సమానంద సంభరిత హృదయారవిందులై ప్రజలందఱు:—

శంకరాభరణము — అదితాశము.

ధన్యులౌదుమోన్యపా! దశరథావనీపా!
పుణ్యమే రూపుదాల్చి ♦ పుడమియందుఁ బుట్టెననఁగ
మాన్యుఁడౌశ్రీరామచంద్రు ♦ మాకుదొరగఁజేసిన ॥ ధ
రవికులాబ్ధిపూర్ణచంద్రు ♦ రామచంద్రు సుగుణసాంద్రు
నవనిపా! యువరాజుఁ జేసిన ♦ నబ్బుఁగాదె నోముపంట. ॥ ధ॥

చర మోత్సాహముతోఁ బురోహితులగు వసిష్ఠులు:—

చ॥ దశరథరాజ! తే పె మన ♦ దాశరథిఁ గరుణాత్ము సత్కృ
కుశలుని యావరాజ్యమునఁ ♦ గొంకక పట్టముగట్టు, దాసనీ
యశమువి శేషమై మెఱయు ♦ నర్కకులంబును వన్నె కెక్కిడఁ
వశమగుఁ ర్వసౌఖ్యములు ♦ వర్ధిలు సేమము భూప్రజాపతిఁ

ఆనందాశ్రువుల రాల్చుచు మంత్రినిజూచి దశరథమహారాజు:—

కాఫి రాగము — రూపకతాళము.

రామచంద్రుఁడు తేపుప్రాద్దున ♦ రాజ్యభారిముఁ బూనెడు
ఏమిటఁ గొదలేకయుండఁగ ♦ నేర్పరింపు సమస్తము
బ్రేమమీఱ సుమంత్ర బీదల! బ్రీతులను గావింపుమా
యీమహాత్సవమెల్లప్రజలకు ♦ నిష్టమై విలసిల్లగాఁ.

[కై కేయి యంతఃపురము.]

శ్రీరామ పట్టాభిషేకమునకుఁ దనయంతఃపురము నలఁ
కరింపుచున్న కై కేయి తనదాసియగు మంధరతో:—

కాంభోజి రాగము — రూపకతాళము.

మంధరా! తే పెకేడుక మన పురంబున,
నందతీనగరవాసులూ ♦ నందమొందఁగ ॥ 1 ॥
రామచంద్రుఁడు పట్టభద్రుడై ♦ రమణతోతే పె
కామిని! నాకాళ్లకెరగుఁ ♦ గనులపండువుగ ॥ 2 ॥

ఇంతకంటె హర్షముమన ♦ కేమిగల్గునే
 అంతఃపుర మలంకరింతును ♦ వింతవింతగ ॥ 3 ॥
 బీనసాదల కెల్లదానముల్ ♦ ప్రీతిఁగావింతు
 ఆదరించి సేవకులకు ♦ మోదమిడెదను. ॥ 4 ॥

మంధర దైన్యముతో:—

చ॥ సవతి కుమారునింగొలిచి ♦ సౌఖ్యమునందినవారిఁ గాన నీ
 కువలయమందు బేలవయి ♦ కొమ్మరొ! పొంగెదు పొంగు
 క్రుంగెడున్

బ్రవిమలునీనుతున్ భరతుఁ ♦ బ్రాణముదీసిచమేలుగాదెయి
 ట్లవమతి చేయుకంటె నతి ♦ హా!మతిఁబాసి యిదేమిచేసి తే.

మంధరమాట లక్ష్యపెట్టక కైక సంతోషముతో:—

సురట రాగము — రూపకము.

రామునెఱుంగవే సుగుణో ♦ ద్వాము నెఱుంగవే
 ప్రేమ భరతు మీఱునతఁడు ♦ పేలవముగఁ జూడఁడెపుడు
 ఏమిటఁగొడఁజేయఁడతఁడు ♦ ఎంతోమర్యాద పరుఁడు ॥ రా

మంధర మొగము చిట్టించి కైకను జూచి:—

కం॥ దొరతనముఁ గోరువారిటు

చరియింతురు గానియవలఁ ♦ జర్యలువేఱొ

తరళాక్షి! నీకుఁ దెలియఁగఁ

దరమా! మున్నుండుఁ దెలిసి ♦ తలఁచెదవు సుమా

కైక భయపడుచు:—

కాంభోజి — రూపక తాళము.

మంధరా! యేమిగతి? ముందెనాకుఁ దెల్పినైతి
మందమత్తినై మోసపోతి ♦ ముందునా కేమిగతి. #మం

మంధర కైక నోదార్చుచు:—

ఉ॥ మిక్కిలిప్రేమఁజూచునను ♦ మేదినినా ఘటంచుఁబల్కుట
నిక్కెదు నాటికయ్యమున ♦ నెయ్యముఁజూపినదానిఁ దెల్పినీ
వొక్కవరాఁ గానలకు ♦ నొక్కట రామునిఁ బంపఁగోరివే
వొక్కవరాఁ నీనుతెన ♦ యోధ్యకుఁబట్టముగట్టఁగోరుమా.

అని యుపదేశించి కైక నుండి బహుమానముఁగొని మంధర వె
ల్లిపోవును. కైక యొక మూలలోఁ గోపము వచ్చిన దానివలె
మాసిన చీర గట్టుకొని చెఱఁగు పఱచుకొని పరుండియుండగా

నశరఘఁడుచూచి కైకతో:—

శంకరాభరణము — రూపక తాళము.

కోపమేలనె ప్రియా! - నాపయిసకియా
ఈపురి సజలెంతో - యింపుతోవెలయ ॥ 1 ॥
చెఱఁగు పఱచినేల - జెలి! పండనేల
అఱచేయి దిండుగా - సమరి యాలీల ॥ 2 ॥
తలయెత్తి కనువిచ్చి - కలికి! కనుగొనుము
అలయింప బోకుము - అలగి నామనము ॥ 3 ॥

కైక కన్నులునులుముకొనుచు శోకకోపంబులనూచించుచు:—

క॥ అనాఁడు యుద్ధమందున
నేనొసఁగిన యట్టిసాయ • మెల్ల మఱచితే
మానవనాథశిరోమణి!
మానము గాచినదిమఱచు • మనుజుఁడుగలఁడే.

కైక మూడించుచు దశపథుఁడు:—

జేగడ రాగము — రూపక తాళము.

కలికి! కోరినదిచ్చెద - కలఁగి యలుగకు - కలికి! కోరినదిచ్చెద
కలకంఠి! నీయుప - కారము మఱువనే ॥ కలికి ॥
చెలి! రథమును నడిపి - తెలివిరిపుత్రులము
నలిసి సాహాయ్యము - గెలుపు గల్గించితివి ॥ కలికి ॥

కైక సంతోషముతో:—

క॥ వదునాలుగేండ్లు వనమున
వదలక రాముఁడు వసింపఁ • బంపుము, భరతుఁ
బదవడిఁ బట్టము గట్టుము
ముదమున నయోధ్యకుఁ బ్ర • మోదంబెనఁగె.

దశః పుఁడు దుఃఖాకాంత చిత్తుండయి:—

ర మ ణీ య రా మా య ణ ము.

7

నాథనామక్రియ - రూపక తాము.

నామనోబ్ధిసోము సుగుణో - ద్వాము రాముని ప్రేమధా
ముఁ బాపనేత్ర || 1 ||

భంతు రాజ్యనిరతుఁజేయు - వరము చాలక
వరకుమారు వనముఁబంపు - వరమదేలిక || 2 ||

కైక నీవు కపటివని - నాకుఁ దెలియక
నీకు వరంబొసంగి చెడితి - నిజమెఱుంగక. || 3 ||

కా॥ పాపీ! రామునిసర్వలక్షణయుతుఁ ♦ బ్రాణప్రియుఁబాపి
న్నేవఁ నావిధిసంపవచ్చితివిగా ♦ యీరూపముఁదాల్చిసం
తాపంబేగతి నోర్తురామ! సుగుణో♦ద్వామా! దయాసారమా!
నీపూర్ణేందుముఖముఁజూపఁగదరా♦ నేఁబ్రాణముల్ పాసెదఁ

అని మూర్ఛిల్లును:—

(సభా భవనము.)

పట్టాభిషిక్తుఁడగుటకు సర్వాలంకార శోభితుఁడై సీతా సోమి
త్రులతోనే తెంచిన శ్రీరామునిఁజూచి వసిష్ఠుఁడు దైన్యముతో-

క॥ కై కేయిదేవినగరున
సాకేతపురీశ్వరుండు ♦ జాగౌనరించెఁ
నీకుంగనుఁగొనిరాఁదగు
నేకాంతమునుండురాజు ♦ నేనెటు గాంతుఁ.

(కై కేయి యంతఃపురము.)

మూర్ఛిల్లిన దశరథమహారాజునుజూచి చింతిల్లుచుఁ గై కను స
మీపించి నమస్కరించి వినయముతో శ్రీరామచంద్రుఁడు:—

శంకరాభరణము — రూపకతాళము.

జనకుఁడిటు లుండుటకుఁ గతమేమి? - జనని! తెల్పువే
జనకుఁడిటు లుండుటకుఁ గతమేమి
దిశకరాన్వయ పార్థివేంద్రుఁడు - నీనుఁడై యిటుదెల్పి బా
యుచు || జన ||

తనయులుండఁగఁ - దండ్రీకిదియేమి
వినెనఁదెల్పుము - విశదముగనీ - మనమునందలి మాట
తెల్లను || జన ||

కై క నిర్లక్ష్యముతో:—

గీ॥ మున్నువాగ్దాస మొనరించి ♦ యున్నరెండు
వరములనుబట్టి పదునాల్గు ♦ వత్సరములు
వనికి నీనుబంపి భరితునిఁ ♦ బ్రభునిజేయు
మనిన మూర్ఛిలైదనపుట్టి ♦ మునిగినట్లు,

శ్రీరామఁడు ధైర్యముతోను వినయముతోను:—

క॥ జనకుని వాక్యము సల్పఁగ
జననీ! వసమునకుఁబోదు ♦ సంకోషముతో

లక్ష్మణుడు కోపారుణిత హోచనుడై :—

ఉ॥ అన్న! యిదేమివెట్టివయి ♦ యస్పదేకానల కేగఁజూచెదా
యెన్నఁడు సూర్యవంశమున ♦ నీవిపరీతము గల్గెఁజెప్పుమా
యన్ననుమిటి తమ్ముడెటు ♦ లందును రాజ్యమునిన్ను నేడునే
దిన్నఁగరాజ్యమందునిచి ♦ తీరెదఁజూపెదమత్ప్రతాపమున్

అని యొరనుండి కత్తినిదూసి కైకనుచుఱచుఱఁ జూచుచున్నా
డుఁ శ్రీరాముడు సామిత్రి వెన్నదట్టి యూరడించుచు :—

క॥ జనకుని వాక్యము కంటెను
ఘనమేమన కేఁభుత్వ గౌరవమునజా!.

గీ॥ మనకునై పుత్ర కామేష్టి ♦ మహినొనర్చి
కాంచిమనయాట పాటలఁ ♦ గడుఁజెలంగి
పెంచివిద్యల బుద్ధిఁజెల్లి ప్పించినట్టి
తండ్రిగెండవదైవమై ♦ తనరుఁగాదె
యతనిఋణమును దీర్పశ ♦ క్యమైమనకు.

లక్ష్మణుడు ఉపకమిల్లి శ్రీరామునకు నమస్కరించి :—

గీ॥ అన్న! నాబొందిలోఁబ్రాణ ♦ మున్నవఱకు
నిచటనేకాదు శ్రీరామ! ♦ యెచటనై న
మీపదమ్ములఁ గొలుచుచు ♦ మెలఁగువాఁడ
విడచిపోయినఁ బ్రాణముల్ ♦ విడుచువాఁడ.

తానును వెంబడింతునని విన్నవించిన సీతనుజూచి శ్రీరాముడు

ద్వీపద॥ బహుదుఃఖములకిల్లు ♦ పడఁతి! వనమ్ము
 విహరింపఁగఁనమ్ము ♦ వెలఁది! వనమ్ము
 చోరరాక్షసులకుఁ ♦ జోటువనమ్ము
 కూరమృగమ్ముల ♦ కుదురువనమ్ము
 విపరీత సదనమ్ము ♦ విపులవనమ్ము
 ఉపవనమ్ముదికామ ♦ ఉగ్రవనమ్ము .

సీతః—

కమాచీ — రూపకము.

విడనాడుట తగునా

అడవులనిమముల బడలికఁబడునని - పడఁతిని నీవిటు ॥విడ
 చెడుగులలోనొడమునిఁదావిడనాడని- పడఁతి పడఁతి.॥విడ

క॥ మీవెంటనుండ నడవియుఁ

గేవలముగ స్వర్గమగును ♦ గృహజూపినను

మీవెంటఁగొని చనందగు

సేవించుచు ముందుఁద్రోవ ♦ సేయుచు వత్తు.

చ॥ అడవులఁబక్షి కూజితము ♦ లందములౌ పౌదరిండ్లుహాయి?
 కొడలిపరిశ్రమ౯దొలఁచ♦ నొయ్యనవీచెడుమందమారుత
 బెడనెడఁబక్ష్మి మై రుచుల ♦ కిమ్ములనందగుసంస్థుసౌఖ్య మె
 య్యెడకొడఁగూర్చుఘోరమని ♦ యెంచఁగనేటికరణ్యవాసము

గీ॥ వసటనాకునొనర్చెడు ♦ వసముమీకు
సుఖమదెటునొడఁగూర్చునో ♦ శుద్ధచరిత!
సాకులేలిక మీ వెంట ♦ సాగివత్తు
ధర్మమిది తప్పగారాదు ♦ ధర్మమూర్తి!.

అని సీత రాముని వెంబడించును:—

శ్రీరాముఁడు తండ్రిని సమీపించి నమస్కరించి:—

క॥ పదునాలుగేండ్లు పుచ్చెనఁ
బదునాల్గు దినంబులట్ల ♦ వగవకు తండ్రి!
పెదవుల జారినమాటను
బదిలముగాఁ గాచుకంటె ♦ భాగ్యముగలదే .

దశరథుఁడు కన్నులనీరుగార్చుచు రామునిఁజూచి:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని కన్నులు మూసికొనును:—

(కౌసల్య యంతఃపురము.)

మునీవేషముతో రాముఁడు ప్రవేశింపఁగాఁ గౌసల్య జూచి శో
కభయంబులు మనంబునఁ బెనఁగొన:—

ద్వితద॥ హా రామ! యిదియేమి ♦ యవతారమయ్య!
 భేరీమృదంగముల్ ♦ ప్రీతిమోయంగఁ
 దేరెక్కివచ్చిర ♦ దీవెనలిచ్చి
 చేరికొగిటఁజేర్చి ♦ చెలఁగుదుననుచు
 నుండఁగానారామ! ♦ యోగివేషమున
 గుండె జల్లనవచ్చు ♦ గోడిదియేమి?

శ్రీ రాముఁడు చేతులు జోడించి:—

గీ॥ మున్నువాగ్దాన మొనరించి ♦ యున్నరెండు
 వరములనుబట్టి పదునాల్గు ♦ వత్సరములు
 వనికీచనుబంప భరతునిఁ ♦ బ్రభునిజేయ
 జచకునిఁగోరె గై కమ్మ ♦ చనెదవనికీ .

కౌశల్య:—

గీ॥ రామ! నినుఁబాసి నేనెట్లు ♦ బ్రదుకఁగలను
 కైక! నీకేల పెడబుద్ధి ♦ గలిగెనమ్మ!
 అకట! ననుదుఃఖపెట్టెడి ♦ దొకటిదక్క
 రాముఁడడవికిఁబోవ నీ ♦ కేమివచ్చు .

శ్రీ రాముఁడు:—

గీ॥ వీరమాతకుఁ దగునెయీ ♦ విన్నదనము
 తండ్రివాక్యము నెఱవేర్చు ♦ లెనయుఁజూచి

తల్లిముదమందవలెఁగాని ♦ తల్లడిలుట
తగునెనీకిది నాతల్లి! ♦ సుగుణవల్లి!.

క॥ పదునాలుగేండ్లు పుచ్చెదఁ
బదునాల్గుదినంబులట్ల ♦ వగవకు జననీ!
మదికుదుటఁబఱచి జనకుని
బదిలముగాఁ జూచికొనుము ♦ సతిహితమతివై .

కౌసల్య దుఃఖముతో:—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాపాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!.

(సుమిత్ర యంతఃపురము.)

లక్ష్మణుఁడు తల్లిని సమీపించి:—

గీ॥ జనకువాక్యముఁబాలింప ♦ జనని! యదిగొ
యన్నకానల కరుగుచు ♦ నున్నవాఁడు
అతనివెంబడి నేనిదే ♦ యడవులకును
కరుగుచున్నాఁడ దీవించి ♦ యనుపుమమ్మ!.

సుమిత్ర యెంతయు సంతోషముతో:—

గీ॥ నిన్నుఁబోలిన సుతునినే ♦ నెమ్మిఁగాంచి
 ధన్యురాలైతి లక్ష్మణా! ♦ ధన్యచరిత!
 తండ్రిమాటుగ రామునిఁ ♦ దల్లిమాటు
 సీతఁ జూచుచు వర్తిల్లఁ ♦ జెల్లుఁదనయ!

లక్ష్మణుఁడు దనభార్యయగు ఊర్మిశనుజూచి:—

క॥ నామాటుగ నీయత్తిలఁ
 బ్రేమన్ సేవించి నాకుఁ ♦ బ్రియమొకరుచనే
 నామాటకు నెదురాడకు
 నామన్ననఁ బడయఁగదవె ♦ నలిన దళాక్షీ! .

(రాజమార్గము.)

ఎనమునకు రథాయాథుఁడై బోవుచుండు సీతాసౌమిత్రులతోడి
 శ్రీరామునిఁజూచి ప్రజలు పట్టరాని దుఃఖముతో:—

గీ॥ ఈవు మారాజవౌదని ♦ యెలమిరుండఁ
 గై కపొగరింక నినుఁబంపె ♦ గాసవంకఁ
 గమలమిత్రకులాబ్ధిరా ♦ కాశశాంక!
 వత్తుమిదెవెంటఁ గొనిపోమ్ము ♦ వదల కింక .

అని మహావేగముతోఁ బోవుచుండు రథమును వెంబడింపఁజూచు క

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! మాప్రాణధామ! రవికుల సోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని విలపించుచు మరలుచున్నారు:—

(చిత్రకూట పర్వతము-)

రాముఁడు చిత్రకూటపర్వతమును జూపుచు నీతతో:—

ఉ॥ చిత్రవిచిత్రపుష్పఫల ♦ చిత్రితవృక్షలతావిశేషమున్
జిత్రవిచిత్రచర్మఖుర ♦ శృంగవిచిత్రజంతుజాతమున్
జిత్రవిహంగసేవితముఁ ♦ జిత్రమహాకుహారీసమేతమున్
జిత్రఝరీప్రకాశితము ♦ నీత! యదేకను చిత్రకూటమున్.

అని యాపర్వతమునుజేరి లక్ష్మణుఁడు పర్ణశాల నిర్మింపగానందు
నీతారామసౌమిత్రులు నివసించుచుండిరి:—

(కై కేయి యంతఃపురము.)

శ్రీరాముని వనగమనమును సుమంత్రుఁడు మనవిచేయఁగా విని
దశరథుఁడు ఏకధారగాఁ గన్నులసీరు గార్చుచు:—

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని విలపించుచుఁ బ్రాణములను వదలును:—

(కేకయ రాజధాని రాజభవనము.)

భరతుఁడు:— శత్రుఘ్నా! యాయుత్తరము వసిష్ఠులు వాగ్దానము వినుము:—

చ॥ ఇనకులరత్నమా! భరత! యిచ్చటికార్యములెల్లఁ జూచిమి
జననితలంచె నిన్నుఁగడు ♦ జాగౌనరిపక వేగరావలెన్
దినమొకకల్పమై జరిగె ♦ దీనినిఁజూచిన తక్షణంబర
మ్మనుమనివ్రాసెదెల్పిన దదంతయునీకిటఁ దేటయయ్యెడున్

క్షిని యర్థమేమయి యుండును:—

శత్రుఘ్నుఁడు:— సేనును ఊహింపఁజాలకున్నాను. ఇప్పుడు
మనము బయలుదేరవలయును:—

(అయోధ్య రాజవీధి.)

భరతుఁడు వినుచుండఁగాఁ బ్రజలు:—

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! మాప్రాణధామ! రవికులసోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అని విలపించుచుండుటనువిని శ్రీరామున కేమి సంభవించెనో

చి యుల్లము తల్లడించుచుండఁ దొందరగావచ్చి కై కేయి యం
తఃపురమును బ్రవేశించుచున్నాఁడు:—

(కై కేయి యంతఃపురము.)

భరతుఁడు తల్లికినమస్కరించి దైవ్యముతో శ్రీరాముఁడెక్కడ
నని యడుగఁగై కేయి:—

గీ॥ రామలక్ష్మణులరిగిర ♦ రణ్యమునకు
జనకుఁడో వృద్ధుఁడగుటను ♦ జనెను దివికి
నుత్తరక్రియ లొనరించి ♦ యుచితరీతిఁ
బట్టముగఁగట్టికొమ్మునా ♦ పట్టి! నీవు.

భరతుఁడు కోపముతో:—

మోహన — రూపకము.

మాతవేకిరాతకీ! - ఘాతనేయుపాతకీ!
ఆతతసుగుణాభిరాము - నీతిమాలియడవిబంపితి || మా ||
రాతిగుండెదానవే - చేతమునుడికించితివే
పూతసూర్యవంశ వి - భ్యాతినెల్లజెఱచితే || మా ||

ఆ,వె॥ మాటఁదిరుగుకంటె ♦ మరణము మేలను
పతిని జంపినట్టి ♦ పాపినీవు
నాకు మాతవైతి ♦ లేకున్న నీపేరు
లేకమాతుఁగాదె ♦ లోకమందు.

(చిత్రకూట పర్వతము.)

లక్ష్మణుఁడు చెట్టుపైనుండు పండ్లనుగోయుచుండి యయోధ్య
వైపుననుండి దుమ్ముతేగుచుండుటనుజూచి రామదర్శనార్థమై
ప్రజలతో భరతుఁడు వచ్చుచున్నాడని తెలియక తమపై దం
డెత్తివచ్చుచున్నాడనుకొని రాముని సమీపించి:—

గీ॥ భరతుఁడిటవచ్చుచున్నాఁడు ♦ దురితమెంచి
పటచినేనొక్క కోలను ♦ భంగపఱతుఁ
జూడుమోయన్న! మనమీద ♦ చాడివెడలె
నింతకంటెను దురితమ ♦ దేమికలదు.

కమాచీ — రూపకము.

సెలవా? తులువ భరతుని - త్రుళ్లడంచెద సెలవా?
అలయొక్కబాణాన - నతనిశిరముఁజిమ్మి
కులమునకంతకుఁ - గూరిమినొడఁగూర్తు. ॥ సెలవా॥

శ్రీరాముఁడు:—

క॥ తొందరపడకుము లక్ష్మణ!
యెందునమదిఁ గీడుదలఁచి ♦ యెఱుఁగడు భరతుఁ
జెందులకువచ్చెనోయిటఁ
గండముకారణమువచ్చి ♦ కాంచినపిదపి.

ఇంతలో భరతుడువచ్చి రాముని పాదములకెరగి చేతులుజో
డించి కన్నీరు గార్చుచు నిలుచుండఁగా రాముడు నాయనగా
కు సేమమాయనియడుగ భరతుడు:—

గీ॥ రాము! ననుదమ్మునిగఁ గాంచి ♦ రాజ్యమెడలి
యడవిఁబోవఁగ నాయెనా ♦ యన్న! నీకుఁ
దండ్రిననుఁ బుత్రునిగఁగాంచి ♦ తల్లడిలుచుఁ
దనువు వదలంగవలసె నే ♦ మనుదురామ! .

అని విలపించును:—

శ్రీరాముడు తండ్రినిదలంచికొని:—

క॥ సత్యమువిడువంజాలక
సత్యవ్రత! మృత్యుసుఖము ♦ శరణువడసి తే
నిత్యమగు కీర్తిఁగాంచెయ
నిత్యపు దేహమునుబాసి ♦ నీవిటుతండ్రీ! .

అని విలపించి భరతా! మనమిరువురమునుగలసి పూజ్యులగునా
యనగారి వాక్యమును జెల్లింపవలసియున్నది. నేను వనవాసము
చేసి చెల్లించెదను. నీవు పట్టాభిషిక్తుఁడవై చెల్లింపుము. అయో
ధ్యకుఁబోయి పట్టాభిషిక్తుఁడవుగమ్ము:—

భరతుడు:—

ఉ॥ ఒల్లనురాజ్యమాసదవు ♦ లొల్ల నయోధ్యనునొల్ల మాతనే
 నొల్లను బంధుమిత్రతతి ♦ నొల్లశరీరపుసౌఖ్యమొల్లనే
 నొల్లనుగానగీతముల ♦ నూర్జితరీతిని మీపదంబులన్
 గొల్లగ నేవఁజేయఁగనె ♦ కోరితి నిమ్ము కృపాసముద్రమా!

రాముడు— భరతా! నీకు నయోధ్యలోనుండుట కిష్టములేదేని

కాఫి — రూసకము.

పొమ్ము నందిగ్రామమందునఁ - బొందికన్ జనులందఱున్
 సమ్మతింఁగినాకు మారుగ - సల్పిరాజ్యము క్రమ్మిఱన్
 దెమ్ముపదునాల్గేండ్లపిమ్మటఁ - దీర్చి జనకునివాక్యమున్
 నెమ్మిఱోనేమరలినస్వడు - నెయ్యమిట్టులె చూపుచున్.

భరతుడు:—

గీ॥ పట్టమున్ గట్టియన్న! మీ ♦ పాదుకలకు
 మించుమునివృత్తిఁ బ్రజలఁ బా ♦ లించువాడ
 మీరురాఁగల సమయంబు ♦ మించెనేని
 నగ్నిమార్గాన స్వర్గాన ♦ కరుగువాడ.

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

అనిరాముని పాదుకలను శిరముపై నిడుకొని మరలును:—

(పం చ వ టి.)

తాను మిక్కిలి చక్కనిదను నిభిమానముగల శూర్పణఖయను
పేరుగల రావణునిచెల్లెలు రామలక్ష్మణులనుజూచి మోహించి
త్రానతో:—

శంకరాభరణము — రూపకము.

ఇంతటిచక్కనివారల నెచ్చట - నెన్నడుగనలేదు
సంతతమును జలుకగవులవింతగ - సంతసపఱచెదరు || 1 ||
అందమురూపంబెత్తి నిరీతిని - నుందురుగదవీరు
డెందము పరమానందముఁబొందును - బొందినవీరలను || 2 ||
కనులకునలనుగఁ గలికియొకర్తుక - కనఁబడు వీరలతోఁ
జని పనికత్తెగనుండి దానినిఁకఁ - జంపి నుఖించెదను. || 3 ||

ఇట్లునుకొని వారినిసమీపించి మువ్వరకును మూడు పూలహార
ముల సమర్పించి శ్రీరామునితో:—

గీ॥ దిక్కులేనియనాథను ♦ దీనురాల
యభయమిచ్చెడి వారొక ♦ రైస లేమిఁ
దిరిగి వేసారితని సన్నుఁ ♦ గరుణఁజూచి
శరణ మొసంగిన మీసేవ ♦ సలుపుదాన .

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ అండలేని యనాథఁట ♦ యుండనిమ్ము
 సీతకొకయింత పరిచర్య ♦ నేయఁగలదు
 ఒంటిగాచున్నవేళఁ గా ♦ పుండఁగలదు
 అతివలెంతయుఁ గోరుదు ♦ రాఁడుతోడు .

శ్రీరాముఁడు శూర్పణఖతో:—

గీ॥ సీతచెప్పిన పనులను ♦ జేయుచుండి
 యోగ్యవర్తనగల్గి నీ ♦ పుంటివేని
 మదినినీకు భయమ్మను ♦ మాటలేక
 హాయిగానుండఁగలవు మా ♦ యాశ్రమమున.

(గోదావరీ తీరము.)

సీత లోతైనమడుగుబోనికిదిగి ముక్కును జెవులను మూసికొని
 స్నానముజేయుటకై మునుకవేయుచుండఁగా శూర్పణఖ ముం
 చి చంపవలయునని గొంతుపైజేయివేయును:—

సీత:— క॥ రక్కసిపట్టెను రామా!

రాముఁడు:— ఎక్కడ లక్ష్మణుఁడు

లక్ష్మణుఁడు:— చిక్క నిదెపడెళిలపై

ముక్కు చెకచెక్కలయ్యెను

రాముఁడు:— ఒక్కఁగఁబోనిమ్ముధాని ♦ భంపకుమరుజా!.

(జన స్థానము.)

శూర్పణఖ సురాపానముఁజేయుచున్న తన బంధువులును సేనా
ధిపతులునునైన ఖరదూషణత్రిశిరాధుల సమీపించి:—

నాథనామక్రియ — రూపకము.

అన్నలార! నన్నఁ జంపరే

అన్నరాధముల్ సేసిన - బచ్చ మేనోర్వఁజాల || అన్న ||

నన్నఁజూచిమోహమంది - కన్నునైగఁజేసినన్

అన్న! తిట్టనన్నఁబట్టి - యిన్ని పాట్లు పెట్టిరే . || అన్న ||

ఖరుఁడు:—

చ॥ అలలల వారిగుండ్రియల ♦ నట్టైవిధిల్చెద నార్చి పేర్చి నా
చలముబలమ్ము తేటపడఁ ♦ జంపెదశూర్పణఖా!సహూదరీ!
విలవిల యేడ్వఁబోకునిను ♦ వేదనఁబెట్టిన వారిమొండెముల్
తలలనువేల్చుచేసి యిదె ♦ తప్పక తెచ్చెదవారిఁజూపవే.

అని ఖరుఁడు దండెత్తి పోవుచున్నాఁడు. శూర్పణఖ దారిచూ
పుచున్నది:—

(పంచవటి పర్ణశాల.)

లక్ష్మణునిఁజూచి రాముఁడు:—

ఉ॥ తమ్ముడ!మాదురక్కసుల ♦ దండులవే మనమీఁదవచ్చెడిన్
గొమ్మునుజూచికొమ్మదిగొ ♦ కోయను బొబ్బవికంగవచ్చెనే

నెమ్మొయివారిఁజంపియిదెఁయిప్పుడెవఁచ్చెదఁబొమ్మునాదుది
ల్లమ్ములఁదెమ్మునీవుతనుఁవంతటఁగన్నులుగల్గియుండుమా.

(ఒక గుట్ట.)

దానిపైనుండి గురిఁజూచి శ్రీరాముఁడు రక్కసులపై బాణము
లఁ బ్రయోగించుచున్నాఁడు:—

శూర్పణఖ:—

(హాసము)

చ॥ అ దెయదెవచ్చెవచ్చెఖర! ♦ యమ్మదిదూషణఁజంపెఁజంపె
యిదెయిదెమించుమించనఁగ) నీత్రిశిరుందెగటార్చెనీశరఁ
బదెయదెగుండెజల్లనఁగ♦ సందఱఁగూల్చెనిదొక్కతూపెహ
యదెవడినాడిబాణమదె ♦ హాఖర! నిన్నునుజంపివైచెనే.

(రెండవ రావణుని యేకాంతమంతరము.)

శూర్పణఖ:—

కాంభోజి — రూపకము.

అన్నా! నీకొక్క - వన్నెలాడిని వెదకి - యిన్ని పాటులుపడి
విన్నవించెదనేను. మన్నించునాపలుకు. బన్న మోర్వఁగలేన
బంధులిందఱిహోస ॥ అన్నా ॥

రావణుఁడు:—

క॥ బన్నమునీదట్లుండనె

యన్నారీ రత్నమెవరె? ♦ యదిదెలుపవెనే

గన్నారఁగాంచి తెచ్చెద

నన్నేని నుపాయముల న ♦ దెచ్చటనున్నా.

శూర్పణఖ:—

శా॥ అన్నా! రావణ! నేనుఁజూచినదిలే ♦ దాయందమెందేనివే
కన్నుల్ గావలెఁజూడఁగావలసినన్ ♦ గల్యాణిలావణ్యమున్
గన్నున్ తెప్పలబోలెఁగాచెదరువీ ♦ కన్ రామసౌమిత్రులొ
యన్నా! సంచవటీతటంబునమహా ♦ యత్నంబుచేసాధ్యమా

క॥ నీభోగభాగ్యగరిమకు
నాభవ్యాంగనయుఁగూడ ♦ నలవడెనేనిన్
శోభకుఁదోడుసుగంధ
ప్రాభవమందుటయెక్కాదె ♦ స్వర్ణంబునకున్.

(సంచవటి పర్ణశాల.)

రావణుఁడు సన్యాసివేషముతో సమయమును నిరీక్షించుచుఁజె
ట్టినముమ దాగియుండఁగా:—

నేత పర్ణశాల వాకిట నిలఁబడి లక్ష్మణునిజూచి:—

మ॥ కనుమోలక్ష్మణ! జింకనుందఱుము వ్యా ♦ ప్రుంబున్ వ
డిన్ గూల్పఁగా]

వేనువెంటన్ జనుచున్నవారిదిగొవే ♦ విల్లండి మీయచ్చగా
రనురాగాతిశయంబదెంతటిదొయ ♦ న్నా! దూరమున్ గీరమున్
మొసరాళ్లున్ గినరాళ్ళు చూడకకరం ♦ బున్ బారుచున్నారదే.

రావణుఁడు తనలో:—

గీ॥ పులినివెన్నంటిరాముండు ♦ పోయెఁగాని
యతనివెదకంగ లక్ష్మణుం ♦ డరిగెనేని
నొంటిగాఁబర్ణశాలయం ♦ దుండుకతిన
సులభముగఁజక్కునాకు నీ ♦ సుందరాంగి.

(అ డ వి.)

శ్రీరాముడు:—

గీ॥ మీచుగురిఁజూచివ్యాఘ్రమున్ ♦ ద్రుంచివైచి
కడకులేడినిఁగావంగఁ ♦ గంటిఁగాని
చాలదూరమువచ్చితి ♦ జాలనుయ్యె
దేవినాజాడఁగనకభీ ♦ తిల్లునేమొ
శీఘ్రముగఁబర్ణశాలనేఁ ♦ జేరవలయు.

(పంచవటి.)

నీత తనలో:—

ముఖారి — రూఁకము.

తడవేలచేసెనో - ధీరణీశుండకట
అడవులఁబడిపోయి - కడుబడలినాఁడొ || తడ||
అటుపోయిదూరాన - ఆకొండచాటున - తటుకునఁగను
మఱిగి తడవాయెరాఁడు. || తడ||

లక్ష్మణునిజూచి ప్రకాశముగా:—

శా॥ అన్నా! లక్ష్మణ పోయి యారయఁగ దే యాసందసంవర్ధను
మన్నా ధున్మహనీయ సద్గుణహితున్ మత్తారెసంశోషణున్
మున్నెన్నుండుచుజేయఁడింతతడవున్ బోపొమ్ము వేవేగమీ
యన్నన్ దెచ్చి మదీయ హృద్గతవిచా ధ రాగ్నిన్నివారింపవే.

లక్ష్మణుఁడు:—

హంసధ్వని — రూపకము.

తల్లి! వెలువకు - మాతల్లి! వెలువకు
తల్లడిల్లి తెల్లబోకు ॥తల్లి॥
చల్లపడినతోడనే - యల్లమురంజిల్లఁగా
అల్లమాయన్నగారు - చల్లగానువత్తురు. తల్లి॥

స్తోత్ర:—

చ॥ కపటమునీమసంబుచను ధ గల్గగఁబోలునులేకయన్న నీ
ప్రపక్వతలరదోఁగియుటుఁబురదు వెలక్ష్మణ! యన్నజాడఁబో
కపయశమున్ గడించితివె ధ యన్యఁడవే! నెన్నరె నలేదె నా
తపములసంటమాపతికిఁ ధ దమ్ముఁడవై యుటసేయఁజెల్లునే

లక్ష్మణుఁడు:—

గీ॥ ఒంటిగాఁడల్లి! నినునాకు ధ టింటవదలి
పోవఁజాలకముంటి నేఁ ధ బోయివత్తు
వేలుగానెంచఁజాలునే ధ విమలసూర్య
వంశమణియగు దశరథు ధ పట్టివీఁడు.

అని వెడిలిపోవును:—

(పంచవటి పర్ణశాల.)

రావణుడు సన్యాసివేషముతోఁ బర్ణశాలసమీపించినీతతో:—

కమాచ్ — దూపకము.

భిక్షపెట్టవే - అక్షయముగనాకునొక్క - భిక్షపెట్టవే
భిక్షవేఱుకాదు - నీకటాక్షముంచిప్రోవవే
రాక్షసేశ్వరుండనాకు - రాణివైచెలంగవే || భిక్ష ||

సీత భయపడి దూరముపోవుచున్నది:—

రావణుడు మఱింత సమీపించి:—

శరణమియ్యవే - లరళనయచ! తాళజాల - శరణమియ్యవే
లరుణి! నామనంబెఱింగి - ధన్యుఁజేసికావవే
అరయనామరాజ్యరమకు - నందమైచెలంగవే || శరణ ||

సీత ధైర్యముతో:—

శా॥ ఓరీ పాప పరాయణ! వదలెదే ♦ యుక్మత్తతా రావణా!
శూరాగ్రేసరురామచంద్రయువతి ♦ జోరుండవై డాయుదే
సీరాజ్యంబునునిన్ను నీదళముల ♦ నిర్మూలముంజేయునా
శ్రీరాముండిదెచేరవచ్చుదనదో ♦ ర్వీర్యంబవార్యముగ్గా

రావణుడు:—

క॥ నాముందు రాము గీముని

నేమనిపొగడెదు సురేంద్రుఁ ♦ డేమొదలుసురల్

నామరుఁగుజొచ్చి బ్రదుకఁగ

లేనూ!లెమ్మింకజాగు ♦ లేదిటనీకున్.

సీత భయముతో:—

శా॥ రామా!రక్కసుబాఁకికబడితినే ♦ రావే.శరౌఘంబుచే

సీమూర్థుఁధనుజాధముఁదునుమవే♦ యీడ్చెంగడేతెక్కలన్

నామాచంబెటుగాచికొందునెకదే ♦ ననోబ్బిచు వారెవ్వరే

యేమీయంచనువారుఁగూడనిటలే ♦ రేమీశ్వరా!కావవే.

సీత రావణుని విమానముపైనుండి:—

ఉ భూమికివొల్లిప్రాణములఁ♦బుచ్చెదరావె మదీయదేహమున్

రామ!త్వదీయహస్తములఁ ♦ బ్రజ్వలితాగ్నినిసంస్కరింపవే

నీమొగముఁగనుంగొనుచు♦నేననువుల్ విడనాడుపుణ్యమున్

రామ!కసంగనైతిఁగదె ♦ రాజకులాంబుధిపూర్ణచంద్రమా!.

సీతనులాగి విమాన స్తంభమునకుఁగట్టి రావణుఁడు:—

క॥ ఇక్కడి కాకులు చిలుకలు

నిక్కడి యీపెద్దగ్రద్ద ♦ యిట్టులు నన్నున్

ముక్కులఁ బొడువంజొచ్చెను

తెక్కలఁజెక్కెదను సీత ♦ తిచ్చపడంగాన్.

అని గ్రద్దను నటికివేయును:—

నీత:—

క॥ అయ్యో! గ్రద్దా! నాకయి
కయ్యముచేసితివె కొనకు ♦ ఖడ్గపుధారణ
నెయ్యమెఱిగించిపడితే
యియ్యధమాధమునిచేత ♦ హీనునిచేతణ.

నీతతనసంగలనుజెఱుగులోమూటగట్టి విమానమునుండివేయుచు

చ॥ వనచరులార! రామశృప ♦ పత్నినినన్ను బలాత్కరించియీ
దనుజుడుదొంగిలెణ్వినుడు ♦ తప్పకళణ్వెదకంగరాముఁడీ
వనమునుజొచ్చునప్పడివి ♦ వారకనాదగు భూషణంబులణ
గనికరముంచియిండుననుఁ ♦ గావఁగదెల్పుడుపుణ్యమబ్బేమణ.

రానణుడు నీతతో:—

నీ॥ నీత! నీకివెమంచి చీనాంబరములుండ

నారచీరలివేల ♦ నారీ!నీకు

నవరత్నమయభూష ♦ ణంబులెన్నియొయుండ

సడవిపూవులివేల ♦ యతివ!నీకు

చారుచంద్రోపల ♦ సౌధమ్ములివియుండఁ

బర్ణశాలలవేల ♦ పడఁతి!నీకు

విపిధమద్యమ్ములుణ ♦ నెలయమాంసములుండఁ

గండమూలములేల ♦ కలికి! నీకు

గీ॥ నిరుపమానపరాక్రమ ♦ తరుణతరణి
కిరణవిదళిత శత్రుని ♦ కరమహాంధ
కారుడై ముజ్జగంబులఁ ♦ బేరుగొన్న
రాక్షసేశ్వరుడేనుండ ♦ రాముడేల.

(అశోకవనము)

సీతః—

క॥ రామా! సుజనారామా!
రామా! నాప్రాణధామ! రవికులసోమా!
రామా! రాజలలామా!
రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

(అడవి)

రాముడు లక్ష్మణునితో:—

తోడి—రూపకము.

అటుసీతనుంచి నీ - విటురాగజెల్లునే
కుటిలాత్ము లెందఱో - యటవింజరింతురే ॥అటు॥
పదవేగలక్ష్మణా! - పద్మాక్షిజూతము
అదియేమొతెలియదు - మదిలోగలంగెను ॥పద॥

రాముడు:—

శా॥ సీతా! సీత! పతివ్రతాతిలకమా! సీమంతిసీరత్నమా!
సీతా! యీకుటి చిన్నవోయె గదవే సీతా!మనోహరిణీ!

సీతా! పిల్చిన వచ్చిపల్కవుగదే సీతా! సుధాభాషిణీ!
సీతా! నన్విడనాడఁజాలకవనిఁ సేవించి నన్బాసితే.

రాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

సీ॥ జలకమాడంగను ♦ జలజాక్షి పోయెనో
తమ్ముడా! చూడుము ♦ తడయఁబోకు
కొమ్మపూల్కోయంగఁ ♦ గొమ్మపై కెక్కెనో
తమ్ముడా! చూడుము ♦ తడయఁబోకు
పులిజాడయేమైనఁ ♦ బొడగాంచఁగల్గెనో
తమ్ముడా! చూడుము ♦ తడయఁబోకు
తలుపువెన్ననుడాగి ♦ తరళాక్షియున్నచో
తమ్ముడా! చూడుము ♦ తడయఁబోకు
గీ. పెద్దకాళ్లునుచిచకాళ్లు ♦ వేటువేటు
గానఁబడెరక్కసుండు దాఁ ♦ గాంతఁగొంచు
నేగియుండునుగాఁబోలు ♦ వేగనరిగి
వెదకుదమురమ్ము తమ్ముడా! ♦ వెలది నిచట
(అడవి)

రాముఁడు:— ఖరహరప్రియ — రూపకము.

ఎటుమరచియుండు - ఇందువదన ! నిన్ను - నెటు మరచియుండు
కటకటా! నీరూపు - కనులఁగట్టియుండ ॥ఎటు॥
కటలేళ్లమేపి - యటఁజెట్లఁబెంచి - యిటఁబక్షులనురాకు
వెటఁబోతివీవు ॥ఎటు॥

(శబరి యాశ్రమము.)

శబరిరామునితో:—

గీ॥ రామ! నీరామఁగొనిపోయె ♦ రావణుండు
ప్రాణమర్పించె నెదిరించి ♦ పక్షిగాజు
విన్నవింపంగ నేనిట ♦ నున్నదాన
శబరినాపేరు తపమును ♦ సలుపుదాన
భక్తి నేనిడుతీయని ♦ పండ్లఁగొనుము
పంపదరిగిరి సుగ్రీవు ♦ షడ్జఁజేర
శుభమగును బొమ్ము శ్రీరామ! ♦ సుగుణధామ!.

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ పరహితమె తమధర్మమై ♦ పరఁగుచుండు
నీమహాదారచిత్తుల ♦ కెవరు సములు
ఏమిచేసినతీరునీ ♦ యింతియుణము
ప్రాణమర్పించినట్టియీ ♦ పక్షియుణము.

(పంపాసరోవరము.)

శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితో:—

గీ॥ సదమలంబగు జానకీ ♦ చరితవోలె
రాజిలుచునుండు పంపాస ♦ రమ్మఁజూడు
దీనిచక్కని చల్లని ♦ తీరమందు
శాంతముగ విశ్రమింతము ♦ కొంతతడవు.

ఎదుటి ఋష్యమూక పర్వతమునుండి దిగివచ్చుచుండు నొకనిఁ
జూచి శ్రీరాముఁడు:—

గీ॥ బ్రహ్మతేజంబుఁబుఱిముసఁ ♦ బరఁగువాఁడు
బలజవంబుల నొత్తయుఁ ♦ జెలఁగువాఁడు
అదిగో దిగి వచ్చుచున్నవాఁ ♦ డద్రునుండి
యాతఁడెవ్వఁడో లక్షణా! ♦ యరసిరమ్మ.

గీ॥ దిగివచ్చిన హనుమంతుఁడు లక్షణునితో:—

గీ॥ అన్న తనకాంతఁ బట్టిన ♦ ఖిన్నుఁడగుచు
పద్రునుండెడు సుగ్రీవుఁ ♦ డడవితేఁడు
మీరలెవ్వారో గనుఁగొనఁ ♦ గోరెపంపె
నతనిమంత్రిని హనుమంతుఁ ♦ డండ్రు నన్ను.

లక్షణుఁడు శ్రీరామునిఁజూపి హనుమంతునితో:—

చ॥ ఇరకులరత్నమౌ దశర ♦ థేశుని పుత్రుఁడు పేరురాముఁడౌ
జనకునివాక్య పాలనము ♦ సల్పవనంబుననుండ జానకి
దనసతిఁగోలుపోయెవిను ♦ తత్సతినారయవచ్చి యిచ్చలు
జనపతియున్నవాఁడుదన ♦ సాయముమీసతికిచ్చుఁగోరె న౯

హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునిదోడ్కొనివచ్చి శ్రీరామునికిఁజూపి :-

గీ॥ వాలిబలశాలి తనప్రియు ♦ రాలిఁబట్ట
ఖిన్నుఁడై యద్రునుండు సు ♦ గ్రీవుఁడిదిగొ

శరణుఁజొచ్చెను శ్రీరామ! ♦ కరుణఁజూడు
దీనరక్షయె సృపులకు ♦ దీక్షగాదె.

శ్రీరాముఁడు సుగ్రీవునితో:—

ఉ॥ నీరపు ప్రాణనాయువుల ♦ నేనొక బాణముచేతఁగ్రోలినీ
దారను రాజ్యమున్ మరలఁ ♦ దప్పకనీకొదవంగఁజేసెదన్
ధారుణితారుమారయినఁ ♦ దప్పదునావచసంబుచూడుమో
గైరికలోకచాలక!న ♦ ఖా!యిదెచేతనుజేయివేసితిన్.

సుగ్రీవుఁడు:—

చ॥ దినకరవంశపావన !మ ♦ దీయపురాకృతపుణ్యరూపమో
యననిటనామనోరథము ♦ సంతనుదీర్పఁగనున్నవారు మీ
యనుచరుఁడై మెలంగెదను ♦ నందులసాక్షిగఁగొండుమీసతిన్
దనుజుఁడుగొంచుపోవునెడఁ ♦ దత్సతిరాల్చినభూషణావన్

స్తీత తన సగలఁగట్టివైచిన చెఱఁగునుజూచి శ్రీరాముఁడుతనతో

స్తీ॥ ప్రణయకోపపువేళఁ ♦ బడఁ!తినీపడకగాఁ
జెలువుగాంచినదియీ ♦ చెఱఁగుగాదె
ఎండగాచెడివేళ ♦ నింతి!నీగొడుగుగాఁ
జెలువుగాంచినదియీ ♦ చెఱఁగుగాదె
చెమటపెట్టినవేళఁ ♦ జేతివీవచగాఁగఁ
జెలువుగాంచినదియీ ♦ చెఱఁగుగాదె

నాకాళ్లతడియొత్త ♦ నీకువస్త్రముగ్గాఁ
జెలువుగాంచినదియీ ♦ చెఱఁగుగాదె

గీ॥ అట్టిచెఱఁగున నగలను ♦ గట్టియిట్లు
నాకుగురుతుగ రాల్చితే ♦ నాతిమిన్న!
నీత! నీమాటుదీనిని ♦ బ్రీతిఁజూతు
నీత! నినుఁబొందునాఁడు నీ ♦ చేతికిత్తు.

(కిష్కింధ.)

నాచితార్థోః—

గీ॥ నెఱపినెయ్యమ్మురాముఁడన్ ♦ నృపతితోడ
నన్నుఁజంపంగనుగ్రీవుఁ ♦ మన్నవాఁడు
వడివడిగఁబోయిపైఁబడి ♦ పిడుగువోలె
నిరువురనువచ్చివచ్చెద ♦ నిపుడెచూడు
తార!సుగుణవిహార! సౌం ♦ దర్యపూర!.

తారః—

కమాచ్ — మాపకము.

పరనారీసంపర్కము - పరమదురితము - పరనారీసంపర్కము
దరిలేనిదుఃఖము - దొరకొనఁజేయును ॥ పర ॥
సిరుల దొలంచును - జిరకీర్తిమాపును - పరమశూరునికై సకల
బరిభవమొనరించు ॥ పర ॥
చరణములనుబడి - స్వామి!నిన్వేడెదఁ - దరళాక్షి నారుమను
దమ్మునికొనఁగుము. ॥ పర ॥

వాలి:— శంకరాభరణము — రూపకము.

చాలుఁజాలు తా!ని - రూలమిపుడు చేసెదన్
చాలవాగఁబోకుతా! - చావమోదివేసెదన్.

(పంచాక్షరము.)

శ్రీరాముఁడు సుగ్రీవునితో:—

గీ. సామముచఁగార్యమొనవి, ♦ నేమముగద
యనుజుఁబెదసంధికా ♦ ర్యమ్ముఁదీర్చ
వాలివినకుండ నెదిరింప ♦ వచ్చెనేని
నొక్కబాణంబుచేవాని ♦ నుక్కడంతు
భయముపడకుము సుగ్రీవ! ♦ భవ్యభావ!.

హనుమంతుఁడు అతిరయమ్ముచ శ్రీరామునిసమీపించిప్రభూ!:—

గీ. ఉరుముఁబోలినభీకర ♦ స్వరముతోడఁ
జండమారుతమట్లు ప్ర ♦ చండగతిని
వాలిమనపయివాలఁగా ♦ వచ్చెనదిగొ

అని వాలిని జూపును శ్రీరాముఁడొక్కబాణముతో వాలినిదెగ
టార్చును:—

హనుమంతుఁడు:— అహహ! రాఘవ! నీశర ♦ మద్భుతంబు
పగతుతల నదెగొంపోయె ♦ గగనమ నకు.

అందరు సంతోషముతో:—

(కమాచ్ - రూపకము.)

రామరాజభూషణ! రాక్షసకులభీషణ! సామమధురభాషణ!
సాధుతాపశోషణ! . || రామ ||

శ్రీరాముడు సుగ్రీవునితో:—

గీ॥ అగ్రహముమాని సుగ్రీవ! ♦ యగ్రజునకు
నుత్తరక్రియలొనరించి ♦ యుచితరీతి
తారనోదార్చి తత్సుతుఁ ♦ జేరెదీసి
యెలమిఁగి స్కింధ నిశ్శంక ♦ నేలుమింక.

(కిస్కింధవెలుపలిమైనాచము) (బయలు.)

సమస్త సేనాధిపతులతోఁగూడి సుగ్రీవుడురాఁగా శ్రీరాముఁడె

ఉ॥ యోజనమబ్ధినీదితగు ♦ యుక్తినిలంకనుజూచ్చిసీతస
ద్రాజనిభానచక్షవెదకి ♦ రాగలవీరుని చేతికిత్తునా
పూజితమంగుళీయకముఁ ♦ బొల్పుగనీతకునానవాలుగా
నాజనకాత్మజాకుశల♦ మారయునాతఁడునాకుఁబూజ్యుఁడై

హనుమంతుడు ముందరికువచ్చి శ్రీరామునిఁజూచి:—

గీ॥ రామ! మీభక్తునకుసము ♦ ద్రంబదెంత
యసురపురమెంతమాతను ♦ సరయుటెంత
గాంచిదేవినీ రావణు ♦ గర్వమడఁతుఁ
బంపుమిదెపోయివచ్చెనె ♦ బ్రభువతంస! .

(లంక, మహాద్వారము.)

లంకాధిపతియగురావణేశ్వరుని యుత్తరువులేనిది మొవరును లంకలోనికిఁ బ్రవేశింపఁగూడదని ద్వారపాలకుఁడు హనుమంతునిచెడ్డగించెను. హనుమంతుఁడుఆద్వారపాలకుఁడు ఆశ్చర్యపడు నట్లు తనతొడలోని రక్తముఁదీసి యొకపెద్దముల్లుతో నొకవిశాలమైన యాకుపై నొకయుత్తరమునువ్రాసి లంకాధీశునకుఁ బంపవలయునని ద్వారపాలకునకునిచ్చెను:—

(లంక, సభాభవనము.)

రావణుఁడు ఆలకింపఁగాఁబ్రహస్తుఁడు హనుమంతునియుత్తరము నిట్లు చదువుచున్నాఁడు:—

శా|| ముల్లోకంబులరాజులెల్లవడఁగెన్ మోదంబుతోనేలునో
కల్లోలాంచితక్కిభూవార్ధివృత లం ♦ కాదీప్వరక్షోధిపా!
మల్లుండన్ దమమల్లరంగమున స ♦ న్మానంబుఁబొందంగనా
యుల్లంబున్నదిపన్నవించితిఁబ్రభూ! ♦ యుష్మత్ప్రసాదంబుకై

రావణుఁడు తక్షణమేపిలువనంపవలయునని యుత్తరువుచేసెను. హనుమంతుఁడు బ్రవేశించి మొగ్గలోమొగ్గలో మొగ్గవేసి అనఁగా అంతరాంతరపట్టిగొట్టి చేతులుజోడించి నిలచి రావణేశ్వరుని యాశ్చర్యములో ముంచివేసెను:—

హనుమంతుని జూడఁగనే మల్లరందఱగుండెలోరాయి పడిపోయెను:—

రావణుడు హనుమంతుఁకు గొప్పగొప్పబిరుదులను గొన్నతన
జగజెట్టులనుజూపి వీరితోనెవరితోఁబోరెదవనియడిగెను:—

హనుమంతుడు అందఱతో నొక్కతూరి పోరెదననిచెప్పి రావ
ణేశ్వరుని యెట్టయెదుటనిలఁబడి తనరెండుభుజములనుజూచి మ
ల్లరనందఱనుబిలచి గట్టిగా విడువకుండఁబట్టుకొనవలెనని యా
జ్ఞాపించెను. అట్లువారుపట్టుకొన్న వెంటనే యొక్కసాఁగిఱుమని
తిరిగెను. వారందఱు విసరివేసిపట్లు నలువైపుల దూరముగఁబడి
పోయిరి. కొందఱకుఁగాళ్ళునిఱిగెను. కొందఱకుఁజేతులువిఱిగెను
కొందఱకుఁ బండ్లురాలిపోయెను. కొందఱకు ముక్కు చెక్కలు
య్యెను. అందఱును వికలాంగులయిరి:—

రావణుడుమెచ్చి హనుమంతునితో:—

శా॥ఆహా! బౌహుబలంబులాఘవమదే॥యాశ్చర్యమాశ్చర్యమా
ఆహా! నాకీకనుద్దిలేరెచట నా ♦ కానందమునబెంచితో
నూహనవేడుమదేమికావలయునో॥యుత్సాహముస్పృంగఁగా
బౌహుబలంబుగనిత్తుఁజూడుమిదెమ॥త్ప్రసాదసాధాదులన్.

హనుమంతుడు:—

క॥ లంకాద్వీపంబంతయు

రావణునిగుండె జల్లుమనును:—

హనుమంతుడు నురల:—

క॥ లంకా స్వేదంబంతయు
శంకాతంకములులేక ♦ చనిచూడంగ
సంకేతపత్రమొసగుము
ఇంకేమియుఁగోర రాక్ష ♦ సేస్వేరి!నిన్ను.

రావణుఁడు మంత్రియగు ప్రహస్తునిఁజూచి తక్షణమే యిమ్మని
యాజ్ఞాపించును:—

(అశోక వనము.)

హనుమంతుఁడు ఆకసమువంకఁజూచి:—

గీ॥ నెండినంజరమునహంస ♦ వెలయునట్లు
మందరిపుగుహసింహంబు ♦ మసలుకరణి
మదగడమూఁద వీరుండు ♦ పొదలుతీరు
మింటనెంతయుఁజంద్రుండు ♦ మెఱయఁదొడఁగె.

గీ॥ దాసదాసీజనంబులు ♦ దన్నుఁగొలువ
రావణుండును నీదారి ♦ రాఁదొడంగె
పీనులకు రామశబ్దంబు ♦ విఁగవచ్చె
నుండితీరును నీతెఱ్ఱా ♦ యుపవసముచ.

(అశోకవనమున వృక్షముక్రింద)

నీతగుఱ్ఱొనియుండఁగా వెనుక హనుమంతుఁడొదిగియుండుచు
రావణుఁడువచ్చి నీతనుజూచి:—

శంకరాభరణము — రూపకము.

ఇంకై చదయరాదా - ఇంతి! నామీద - ఇంకై చదయరాదా
సంకజ్యోచన! - సంకటపెట్టకు - లంకారాజ్యమునీది - కింక
రుడనునేను. || ఇం ||

పీఠ:—

మ॥ తులునా! నోటికివచ్చిపట్టులిటులెం ♦ తోచేప్రకారగాకనీ
తల రాముడెగజెమ్మునీమదముద ♦ గ్ధంబానుబోపొమ్మనీ
వలరానూధిపుకం పెశూరుడయిన ♦ హామిష్ట! నీవిట్లు దొం
గిలి నడచెచ్చెనవేకిరాతక! మహా ♦ కేశంబునేనొందఁగా.

రావణుడు:—

గీ॥ చెచ్చెరనుబోయినీపతి ♦ శరీరుడెచ్చి
ముందు బడవైతునపుడేని ♦ సుందరాంగి!
శూరుడెవ్వరిండాకనులారా ♦ జూడఁగలవు
రావణుడన్నధరలోనా ♦ గేనలుండె? అనివెడలె

పోవును.

పీఠ:—క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! నావ్రాణధామ! రవికులసోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! మగుణాభిరామ! రామా! రామా!

రామసుతుడు:—

క॥ శ్రీరాము బంటుబంటను
 వీరాకరమీది లంక ♦ నిన్నిటుగంటి
 ఆజేనియుంగ్రమిదిగో
 వేఱొకటేదె నగురుతు ♦ వేడెదఁవల్లె!

స్తోత్ర:—

సీ॥ అనిలోసరిపుఁజంపి ♦ ననుఁగాచుఁనియెడి
 మదిలోనియాశచే ♦ మంటిననుము
 ఆలక్ష్మణునినొవ్వ ♦ నాడినందులకయి
 నెంటనేతగుళిక్షుఁ ♦ గంటిననుము
 అనాథుసుగుణాళి ♦ నాత్మలోఁడలఁచుచు
 నుచితవర్తనమున ♦ నుంటిననుము
 మాసములోవచ్చి ♦ మఱిఁగావకుండిన
 నసువులఁదొరఁగెద ♦ నంటిననుము

గీ॥ సర్వమునెఱింగినట్టియా ♦ స్వామికేను
 నింతకంటెనుజెప్పంగ ♦ నెఱుఁగననుము
 సరమపూజతుఁడై నయా ♦ స్థానవిభుని
 చరిణపద్మములకు నమ ♦ స్కారమచుము
 గురుతుగా నాశిరోమణి ♦ గొనుము చనుము.

(లంక విద్యుద్యంత్రశాల)

హనుమంతుఁడు సంకేతపత్రమునుజూపి చోనికివెల్లి యంత్రము
 చు బగులఁగొట్టును:— (లంక తగులఁచును.)

రావణుడు:—

గీ॥ గుడలు మేడలు గోపురాల ♦ నూలెనవిగొ
అంతటను భగ్గుమనిమాట ♦ లలమెనవిగొ
మెఱపుమఱవచ్చిలంకను ♦ జెఱచియిటు
నష్టమొనరించినట్టియా ♦ దుష్టుడెవడు
నాయదుటఁ దెండుకసిదీఱ ♦ నఱకివైతు
చరిభయంకరవిరసిం ♦ హమ్మలార! .

హనుమంతుడు:—

గీ॥ నేనెఱచితిఁ ♦ యెఱచితి నేనెనుమ్మ
చేరిన బుట్టుకోగల ♦ వీరుడెవడు
రామభటుడను హనుమంత ♦ నామకుడను
మల్లుడు పేరివచ్చినా ♦ మహిమజూపి
మరలుచున్నాడ రాముని ♦ శరణుజొచ్చి
బ్రదుకు రావణ! యెడకు నా ♦ పలుకువినుము
నీవును పొన్న రాముని ♦ నిశితశరము
నీశరమునద్రుంచు ననిలొన ♦ నిక్కువమ్ము.

అని రావణుని దిన్ని నలుద్రముతోఁబడి యీదుకొని వెల్లిపోవున

(మహేంద్రస్వతప్రాంతము.)

హనుమంతుడు రావణునితో:—

సీ॥ కన్నీరు కాల్వలై ♦ కారు కన్నులతోడః
జెక్కిటఁ జేర్చిన ♦ చేయితోడః
తెల తెలఁబారిన ♦ దీనాననముతోడ
జడలుగట్టిన శిరో ♦ జములతోడ
వేడినిట్టూర్పుల ♦ వాడునాసికతో డఁ
గడుఁజిక్కిఁసుక్కిన ♦ యొడలితోడ
అట్టచినింగిన ♦ కట్టువస్త్రముతోడ
నోట రామా! యనుమాటతోడ

గీ॥ శోకమునమున్గిదేవి య ♦ శోకవనము
చందునున్నది లంకలో ♦ నందమెడలి
సేమమునుదెల్పి యుంగ్రము ♦ చేతికియ్య
జని!తలమానికము నిచ్చె ♦ గొనుమురామ!.

లంక యొట్టున్నది శ్రీరాముఁడనుగఁగా హనుమంతుఁడు:—

సీ॥ ఇరువంకనొకతీరు ♦ వరసాధములమీఱు
విస్తారవీధికా ♦ నిస్తులంబు
పవిధపుష్పద్యాని ♦ వేణువీణాగా
విద్యుత్ప్రదీపికా ♦ విలసితంబు
చతురంగసైనిక ♦ సంచారిభూమిక
మల్లకేళీరంగ ♦ మండితంబు
బహుళయంత్రోపేత ♦ ప్రాకారపరివృత
పటుమర్గశోభిత ♦ పౌఢవంబు

|| మాంసభోజన పరసతీ ♦ మాంసహరణ
మద్యపానాది పాప స ♦ మ్మాసితంబు
రాక్షసేశ్వరదోర్దండ ♦ రక్షితంబు
పాపులకుఁగాపురంబు లం ♦ కాపురంబు.

(సముద్రప్రాంతము.)

రాముని శిబిరము.

విభీషణుడు:—

కమాన్ — కూరకము.

శరణుడిశరధరామ! సద్గుణధామ! శరణుడిశరధరామ!
శరణాగతత్రాణబిరుదు - నీదనినిని - శరణముచేఁజూచ్చితి
శరముగీరమునువంచినీదగు - చరణములనేశర యవేడితి. || శర ||

అగ్రీవుడు శ్రీరామునితో:—

చ! ఇతఁడువిభీషణుండువను ♦ కేంద్రునితమ్ముడుఁమ్మి పాపుని
నితనికినిచ్చిరన్ మనకు ♦ నెవ్వగనొవ్వగ నొనుగాసనా
మరికొనునీతనికొదయకు ♦ మాన్యునిజేయుటమేలుగాదు ♦
తమతినెంచిచూడుడను ♦ కేంద్రునిమాయలమేయముల్ ప్రభూ

శ్రీరాముడు:—

చ! శిశ్ముడైకాదు రావణుడు ♦ దాశరణంబనివచ్చివేడినన్
శిశ్ముడైగావేడినవిశువ ♦ చేరములెంచ విభీషణుణ్ణవడిన్

దెమ్ముకరమ్ముగౌరవము ♦ తేటపడక గనుఁగొమ్ము పొమ్మునా
తమ్మునిఁబోలెఁజూచెద ను ♦ దారతఁబర్వతలోకనాయకా!

విభీషణుడు:—

కమాచీ — కూపకము.

శరణుదశరథరామ! సద్గుణధామ! శరణుదశరథరామ!
పరసతిఁగోరుట - పాపమంచనితెల్పు - బురమువెడలనడచెను
దురితపరుఁడారావణాసురుఁ - డరయునేభవదీయశౌర్యము॥శర॥
అని శ్రీరాముని చరణములమీఁదఁ బడుచు:—

శ్రీరాముడు:—

ఉ॥ లెమ్మువిభీషణా!భయము ♦ లేదిఁకనీకభయమొసంగితి
జిమ్మెదవైరిగుండెల ♦ భిషిక్తునిజేసెద నిన్నులంకకు
నమ్ముమురావణాసురుడు ♦ నాశరణంబొకవేళఁజొచ్చిచక
సమ్మతినిన్నయోధ్యకు ని ♦ జంబుగఁబట్టమగట్టి కాచెడక.

(లంక రావణుని యంతఃపురము.)

మండోదరి రావణునితో:—

కమాచీ — కూపకము.

పరనారీ!సంపర్కము - పరమదురితము - పరనారీసంపర్కము
దరిలేవిదుఃఖము - దొరకొనఁజేయును ॥ పర ॥
సిరులదొలంచును - జిరకీర్తిమాపుచు - పరమశూరునికై
బరిభవ మొసరించు ॥ పర ॥

చరణములనుబడి - స్వామి!నిన్వేడెదఁ
వరణక్షీనీతను - దాశరథికినిమ్ము ॥ పర ॥

గానము:—

క॥ దశజనబౌహుబలమ్మును
దశజనధీబలముగలిగి ♦ దశకంఠుడనన్
దశదిశలఁబేరుపొందితి
శశిముఖ!వెఱవేలనాకు ♦ శత్రుండెదురే

40 మేడపైకిఁదీసికొనిపోయి:—

నా సౌధాగ్రమ్ముననుండిఁచూడుమునతీ! ♦ సంగ్రామరంగంబునన్
యోధాగ్రేసరులెల్లఁగూడిరదిగో ♦ యత్సాహముస్పృంగఁగా
గ్రోధోద్దీప్తితమానంబులభటుల్ ♦ ఘోషిల్లుచున్నారెదే
యోధాఁందశనాయియుద్ధమునకై ♦ యూకొల్పెఁదూర్యధ్వనిన్

31 హసతి!బాణవేగమదె ♦ యక్కట!యోర్వకనాదుసైనికుఁ
రాసులురాసులై పుడమి ♦ రాలఁగఁజొచ్చిరేమిచోద్యమె
మేఘనామనిఁజూచి:—

ఏమితి!మేఘనాద!కడు ♦ యుక్తులనేర్చిననీకెచ్చెల్లుఁగా
వారిగఁగామునిందుచిమి ♦ వారకసీతనునాకుఁగూర్పఁగాన్.

మేఘనామఁడు:—

కమాచీ—రూపకము

పరనారీసంపర్కము - పరమమరితము - పరనారీసంపర్కము.
రావణుడు:—

క॥ కదనముఁజూచి భయంపడి
యిదియొక నెపమెన్ని పలుకు ♦ దేసీచాత్మా!
యెదురాడకు నాముందట
వదరిసనీశిరముఁద్రుంచి ♦ వైచెవనిదిగో.

(రణరంగము.)

విశ్లేషణుడు లక్ష్మణునితో:—

చ॥ అదెయ దెవచ్చెరానణుని ♦ యగ్ర కుమారుఁడుచూడుచూ
డుమా]

పదపదలక్ష్మణా!కదిసి ♦ ఫాలమునంటఁగబాణమేయుమా
అదెవడివాడిబాణమదె ♦ యక్కటవచ్చెనుగొట్టుకొట్టుమా
యిదెసడెలక్ష్మణుండహహ♦ యేమిఘటిల్లఁగనున్నదోకటా!

(శ్రీరాముడు పడిన లక్ష్మణునిఁజూచి:—)

నాథనామక్రియ—రూపకము.

అకటా!లక్ష్మణ!పడితే.అలములోపల నీవు
ఇకయుద్ధము నా కేలను.ఇంతటితోఁజాలింతును । అకటా
అడవులలోనాతోఁబడి.ఇడుములకన్నిటికోర్చి
విడనాడక మెలఁగితివే - పుడమిని నీకీడుగలఁడే ॥ అకట

జాంబవంతుడు:—

గీ॥ నాడియాడుచున్నది ♦ వేడికలదు
భయపడకురామ! మూర్ఖులై ♦ భయముపడకు
దూరమునఁగావచ్చెడి ♦ దోణిగిరిని
వెలయుసంజీవిఁగొనిరాగ ♦ వేగనరిగె
వాయువుతుండుస్వామి సే ♦ వాపరుండు॥

(శ్రీరాముడు లక్ష్మణునిఁజూచి కంటఁదడివెట్టుకొని)

క॥ జననీజనకులకంటెను
దనకులసతికంటెఁబ్రాణ ♦ ధనములకంటె
ఘనముగ నన్గతుముఁడు
రణమునఁబడెరమణియేల ♦ రాజ్యమదేలా?

జాంబవంతుడు:—

ఆ॥ ఆంజనేయుడదిగొ ♦ సంజీవిఁగొనివచ్చె
దేవ! చూడు దీని ♦ దివ్యమహిమ
మెల్లమెల్లగాను ♦ మేల్కొనిసామితి
రమ్యసుగుణసాంద్ర ! రాఘవేంద్ర !

(శ్రీరాముడుఆంజనేయునితో)

గీ॥ చెలిమి సుగ్రీవుతోనాకు ♦ గొలిపినావు
దేవిఁగనివచ్చి నాకోర్కె ♦ దీర్చినావు

తెచ్చిసంజీవినాతమ్ము ♦ నిచ్చినావు
జౌనె నీసేవనుతిసేయ ♦ నాంజనేయ !

(అందరును సంతోషముతో)

శంకరాభరణము—రూపకము

రామ ! రాజభూషణా ! రాక్షసకులభీషణా !
సామమధురభాషణ ! సాధుతాపశోషణా !

మేఘనాదుడు:—

చ॥ ఇదెయిదెసీతదౌశిరమునే ♦ దెగఁద్రుంచితిఁజూడుఁడిముదం
బొదవఁగనాదుతండ్రికిని ♦ యుద్ధములోపల మీశిరంబులన్
జెదరఁగఁజేసెదన్ వినుఁడు ♦ చేతను బ్రాణములుంచిరండు న
న్నదిరిసురేంద్రుడేమియయె ♦ నేర్పడఁజూడుఁడుమత్ప్రతామున్

(సీతశిరముఁజూచి శిరమును జార్చున్న లక్ష్మణునితో విభీష
ణుడు)

చ॥ అదెయదెమాయఁజేసెనది ♦ యాజనకాత్మజమస్తకంబుగా
దది యొకవాడిబాణమున ♦ నాచెడురక్కనుఁద్రుంచులక్ష్మణా!
(తా॥) అదెబలుఁగొట్టితౌ నసుర ♦ నాదటవొక్కలుచీలునట్లుగా
నెదమరిభేదిలన్ శిరమ ♦ దేగితటుక్కునభూమివొల్లఁగాన్.

(అందరు మేఘనాదుడు పడుటకుసంతోషించి)

శంకరాభరణము—రూపకము

రామ! రాజభూషణ! రాక్షసకులభీషణా!

సామమధురభాషణా! సాధుతాపశోషణా॥ ॥ రామ॥

(కుంభకణ్ఠాని భవనము)

(త్రాగుబోతగు కుంభకణ్ఠాని సమీపించి, రావణుడు.)

ఉ॥ తమ్ముడ! కుంభకణ్ఠా! నినుఁ ♦ దప్పమరెవ్వరులేరునాకు నీ
నెమ్మొయిబోయి దాశరథి ♦ నెట్లయిఁగ వడిఁజంపి రాగదే
సమ్మిన నాకు సమ్మదమొ ♦ నర్పము పొమ్మ జయమ్ముఁ
[గొమ్మనా

తమ్ముడవై న నీకతనఁ ♦ దప్పక నీతను బొంది పొంగెదఁ.

కుంభకర్ణుడు:—

కమాచీ—రూపకము

పరనారీసంపర్కము-పరమదురితము-పరనారీసంపర్కము

(అని ప్రారంభింపఁగా వానికి ద్రాగుడునిచ్చి రణమునకుఁ బం
పి రావణుడు వెళ్ళిపోవును)

(రావణుడు నీతను సమీపించి)

క॥ రాముతలఁజూడు నీతా !

యేమంటివి నాఁడునన్ను ♦ నెవ్వఁడుశూరుం

డీమారు మారుపలుకకు

కామితమును దీర్పవలయుఁ ♦ గాంతామణిరో !

(సీత శ్రీరాముని తలఁజూచి)

ఆనందభైరవి - రూపకము.

హా రామ! నాచాణధామ! నీవీరీతి నాకొఱకువైరిచేడె? తేజః
రావణుడు:—

క॥ రామారామాయః కేశ
నీమగనిబోలె నిన్ను ♦ నేనీకత్తికా
నీమస్తకమ్ముఁదునిమెదఁ
గామితమును దీర్చుకున్నఁ ♦ గార్హిణ్యవతీ!

త్రిజట:—

క॥ నారికాణంపుట యుక్తమె
యోర్భావణ! నేడుతేపు ♦ నోపికపట్టకా
నేరనెఘోషము తేటికిఁ
దీరున్నీకోర్కెలెల్లఁ ♦ దీవ్రముగానె.

అని రావణునిబంపినేయును:—

సీత:— ఆనందభైరవి - రూపకము.

దారియేనుఁకనాకురామా! నాశ - నీకమునిడచెడనోషమురామా!

త్రిజట:— ఆనందభైరవి - రూపకము.

సీతఘ్నావిరవేనాతల్లి-నీపతి-ఘాతముచేయఁగ-నీతనితనమే! నీచ
ఈతలరామునిదికాదు-నీవు-భీతిల్లమోసము-నీతఁడుచేసె ఈతఁ

సీత:—

క॥ రామా! సుజనారామా!

రామా! నాపాణిధామ! రవికులసోమా!

రామా! రాజలలామా!

రామా! సుగుణాభిరామ! రామా! రామా!

(రణరంగము.)

విభీషణుడు శ్రీరామునిజూచి:—

ఉ॥ వచ్చెనుగుంభకర్ణుడు ది • వాకరవంశసయోధిచంద్రమా!
చెచ్చెరనొక్క బాణమునఁజిమ్ముము వీనిశిరమున్మొదొల్లఁగా
(తా॥) అచ్చెరువయ్యెనోరఘువరా! యదైవై రిశిరముమీఁదికిన్
హెచ్చుగఁబోయెదిర్దికి • యెచ్చటనోపడి సోయెఁజూచితే .

అందఱు:—

రామ! రాజభూషణ! - రాక్షసకులభీషణ - సామమధురభాషణ! -
సాధుతాపశోషణ!

(రావణుని యంతఃపురము.)

మందోదరి రావణునితో:—

ఉ॥ సావనమాపులస్త్యముని • వంశమున్జన్మియించినారు నా
భావితశౌర్యధైర్యమహి • మణబలువాసినిగాంచినారు నా
నావిధవిద్యలన్దెలిసి • నారుపరాంగనఁగోరెమానమున్
జీవముఁగోలుపోయెగు నె • సీతనురాముని కీక నాయకా!

రావణుడు:—

ఉ॥ కామిని! యందఱ్ఱమడియఁ ♦ గాంచితి నీతు లవేలనాకునో
తామరసాక్షి! కుందకుము ♦ దాశరథి మఱివానివాళల
నామిడివోని బాణముల ♦ నాపరువొప్పగఁద్రుంచివై చెదఱ
గోమల నీతతోఁగలిసి ♦ కూరిమి తోడుతలంకనేలెదఱ.

(రణరంగము,)

విభీషణుఁడు శ్రీరామునితోఁ—

ఉ॥ వచ్చెను రావణాసురుఁడు ♦ వానిని ద్రుంచుట సాధ్యమో ప్రభూ!
చిచ్చుగ నంటునందఱను ♦ జెచ్చెరఁజంపక జాగుచేసి సర్
(తా.) హెచ్చుత్పదీయ శౌర్యమున ♦ కెవ్వరు సాటి జగంబునందఱ
అచ్చెరువయ్యె వైరివగు ♦ నశ్వర ధంబులు గూలెనొక్కటఱ

చ॥ సరసరకత్తి డూసిమస సై నికులఱ ♦ దెగటార్పసాగెనో
సరసిజమిత్రవంశమణి! ♦ చాపము నెక్కిడు నీచు శత్రుదా
శిరము కలుక్కునఱ దఱుగు ♦ సేమముగా దెడసేయనో ప్రభూ!
(తా.) తిరమెనుతింప వైరియడి ♦ దంబ దెనగ్గయిరాలెనేలపై.

శ్రీరాముఁడు రావణుని సమీపించిఁ—

ఉ॥ లేదు శరంబు లేదు విలు ♦ లేదడిదంబును లేదు సై నికుల
మీఁదని కేమి నీకుగతి ♦ మేలగునానతి నీతనిమ్ము ని
న్నాదరదృష్టిఁజూచెదధి ♦ యంపడఁబోకుము పొమ్ము రావణా!
నాదగుపల్కు మీఱినను ♦ నాశముచేసెన తేవెచూడుమా

(రావణుని యంతఃపురము.)

మండోదరి రావణునితో:—

హరికాంభోజి — రూపకము.

కరుణానిధియాదాశరథి - కల్యాణగుణనీరథి

కరుణానిధి యాదాశరథి

తరుణీసీతనిచ్చి - చరణములబడి

శరణమువేడిన - సరగునబోచును. || కరుణా ||

రావణుడు:—

క॥ చొచ్చెదనే శరణంబును

జచ్చెదఁగాకొండెవైరి ♦ జంపెదనొండె

ముచ్చటదీరక జానకి

నిచ్చెదనే వ్రాణమైచ ♦ నిచ్చెదదరుణి!

ఉ॥ ఈపరిరామునించొదివి ♦ యేడ్చెటనాదుశరాన్నికీలలం

దోపికవాణి! యాహుతిగ ♦ నొక్కటప్రేల్చిమదీయశౌర్యము

జూపెదఁజాటియెల్లరకు ♦ సుందరసీతను గూడిపోంగెద

నాపరివారముబ్రజలు ♦ నాప్రియురాలగునీవునుబృఁగా.

(రణరంగము.)

విభీషణుడు శ్రీరామునితో:—

చ॥ అదెమఱివచ్చె రావణుడ ♦ హంకృతిదీక్ష శరాళిసేసల

జెదరఁగజేసె వైరితల ♦ జమ్ముముచూచెదవేమి? రాఘవా!

(తా.) అదెదిరదిర్దిరదిరిగి ♦ యంబరవీధిని బోయిపోయి య
ల్లదిగొతటాలునకబడియె ♦ నారిపుచున్న కమున్వీపై బ్రభూ!

అందఱు:—

రామ! రాజభూషణ! రాక్షసకులభీషణ! సామమధురభాషణ!
సాధుతాపశోషణ!

మంత్రోదరి:—

నాథనామక్రియ — రూపకము.

హావిభు! ననుబాసితే - అకట! చింతద్రోసితే
భూవిభుశ్రీరామచంద్రు - దేవినిచ్చి శరణువేడి - చావకజీవింపుమన్న
చలముపట్టిగిట్టితే || హావి ||
పరులస్త్రీలగోరువారి - పాటిదేయంచుజాటి - దురితపరా!
ప్రాణనాథ! దూరమయిపోయితే || హావి ||

శ్రీరాముడు విభీషణునితో:—

గీ॥ అలుకమానిపభీషణా! ♦ యగ్రజునకు
నుత్తరక్రియలొనరించి ♦ యుచితరీతి
నూరడింపుము దుఃఖించు ♦ చుండునీదు
వదినెగారిని సాధ్వీయై ♦ సరగుదాని.

ముషులు శ్రీరాముని సమీపించి:—

గీ॥ కంటకుండగు నాదశ ♦ కంఠుదునిమి
భద్రమును గూర్చితివి మాకు ♦ బార్థవేంద్ర!

పొగడఁదరచూనె నిన్నునో ♦ సుగుణసాంద్ర!
ఁమృరవికులకలశవా ♦ రాశిచంద్ర!

శ్రీరాముడు:—

గీ॥ చెలఁగుమీదగు దీవెన ♦ బలిమిఁగాక
నాబలముచేతవైరిసి ♦ నాశపఱుపఁ
జాలుదునెనన్నునగ్గింప ♦ నేలమీకుఁ
బుణ్యాధనులార! మానివ ♦ రేణ్యులార!

శ్రీరాముడు విభీషణునితో:—

శా॥ లంకాద్వీపమునేలుమింకఁగరుణా♦లంకార! శాంతాత్మ! ని
శ్శంకన్నీవువిభీషణా! నిరుజనుల్ ♦ శ్లాఘింపఁగానేర్పుతోఁ
గైంకర్యమునలేరునీసములులకా ♦ గంటికాపగకాతెప్పచే
నంకకాగాచెడుచట్లుగాచితికదే ♦ వారించితికష్టంబులకా.

(శ్రీరాముని శీలికము.)

శ్రీరామచంద్రుడు వృక్షముక్రిందఁ గూర్చుండియుండఁగా నందఱ
ఱును జయోత్సవమునుజేయుచుండిరి. ఋషులు సోమామము
లొనర్చుచుండిరి. ప్రజలునీ సోత్సవముఁజేయుచుండిరి. బాలురు
చలుతెఱంగుల బాణములచుగాల్చుచుండిరి. విభీషణుడు నీ తా
దేవిని పైడియందలమునోఁదెచ్చినిల పెనునీతకున్న శ్రీరాముని
కినినడుమ నీయగ్నిసంబంధమైన వేడుకలన్నియు జరుగుచుండెను

ఎంతో కాలముమీఁదఁదనప్రాణనాథుఁడగు శ్రీరామచంద్రునిఁ
జూచినయాసీతామహాదేవికినీవేడుకలొక్కటియుఁ గానరాలేదు.
ఆమెలక్ష్యమంతయు శ్రీరామునియందేలగ్నమైయుండెను. కాన
నాయగ్నిలోనుండి మెఱపువలెవచ్చి శ్రీరామచంద్రుని పాదాల
విందములకెరగెను.

ఈదృశ్యముచు జూచుచున్నవారందఱు:—

గీ॥ అగ్నితెఱదాఁటి యీజన ♦ కాత్మజాత
పరమపూతపతివ్రత ♦ పాపరహిత
మెఱపువలెవచ్చిరాముని ♦ కెరగెనదిగొ
యహహా!యెంతటిగరితయీ ♦ యమలచరిత.

అనికొనియాడుచుండిరి:—

స్తోత్ర:— హంసధ్వని — రూపకము.

కంటిమీపదకంజముల నుదు - రంటమొక్కితిని
కంటకునిదశకంఠుఁదునిమినా
తొంటిపుణ్యముల నెల్ల - బంటపండఁజేసితిరి. ॥ కంటి ॥

శ్రీరాముఁడు:—

లెమ్ముస్తోత్ర!కరమ్మునంతో - మమ్ముఁబొందితిని
రమ్మునీదుకరమ్ముఁదెమ్మిట
నుమ్మలికమెల్లఁగిరె - నెమ్మదిగనుండుమింక. ॥ లెమ్ము ॥

సీత:— ఈత్రిజటనామిత్రమోసభు! శత్రులిందటిహో
చిత్రవధరిపు చేసియుండఁడె
చిత్రమీసవిత్రచరిత-చెంతమాత్ర లేకయున్న. || ఈత్రి ||

శ్రీరాముఁడు:—

సీత!వీరిన - మేతముగ నా కేతపురి కేగి
ప్రీతిరిత్తునాతములనొగి
చేతులారనిమ్మునీకుఁ - జేతికడ్డమేదిలేదు || సీత ||

(అయోధ్య.)

ముందేపంపఁబడిన యాంజనేయుఁడు భరతునితో:—

శంకరాభరణము — రూపకము.

అదిగో శ్రీరామచంద్రుఁ - డరుదెంచెనుజూడు భరత!
కదలివచ్చుసూర్యుపగిదిఁ - గానఁబడెవిమానమదిగో || అది ||
దనుజపతియు వచచరపతి - తనతమ్ముడు భక్తిఁగొలువ
జనకరాజతనయఁగూడి - చనుదెంచెను రామవిభుఁడు || అది ||
ధరకుదిగెవిమానమదిగో - తరలివచ్చెరాముఁడదిగో
భరతా!వేవేగరమ్ము - భ్రాతృవరునిసేవింపుము. || అది ||

భరతుఁడు:—

గీ॥ చెచ్చెరనురామ! పట్టాభి ♦ పిక్తుఁడవయి
శిరముపైనున్నయోర్వని ♦ బరువుడించి
నన్ను!ధన్యునిగాఁజేయు ♦ మన్న!నేఁడె
యెల్లజనములయుల్లముల్ ♦ పల్లవింప.

శ్రీరామచంద్రుఁడు తల్లుల కెల్లరకును మొక్కి విన్ననై నమొగ
ముతోఁగన్నీరు గార్చుచు నొకమూలయందొదిగియున్నకై కను
నమోపించి యత్యంతవిషయముతోఁ:—

గీ॥ తండ్రికుండెడు ప్రేమను ♦ దమ్ములకును
నుండుప్రేమను మిత్రుల ♦ కుండుప్రేమ
భార్యకుండెడుప్రేమ నే ♦ వకులప్రేమ
యిన్నిప్రేమల నీకృప ♦ నెఱుఁగఁగంటిఁ
జింతిలకుమమ్ము దీవించి ♦ చెలఁగుమమ్మ!

అని సమస్కరించెను:—

(అయోధ్య సభాభవనము.)

(శ్రీరామ పట్టాభిషేకము.)

సీ॥ శత్రుఘ్నలక్ష్మణుల్ ♦ సరినిరువంకల
వింజామరమ్ముల ♦ విసరుచుండ
నెనుకనునిలఁబడి ♦ విమలాతపత్రంబు
భరతుండు నేడ్కతోఁ ♦ బట్టుచుండఁ
బదములకడఁజేరి ♦ పవనతనూజుండు
గురుతరభక్తితోఁ ♦ గొలుచుచుండ
దనుజుల౯వనచరుల్ ♦ దమతమపతులతోఁ
గునుమవర్షమ్ములు ♦ గురియుచుండ

గీ॥ మునులయాశీరవమ్ములు ♦ పొదలుచుండఁ
బ్రజలజయజయనాదముల్ ♦ పర్వచుండఁ

భూరిమంగళవాద్యముల్ ♦ మోయించుండ
 భవ్యచిత్రమహాసభా ♦ భవనమందు
 రత్నసింహాసనంబున ♦ రమణిఁగూడి
 మస్తకంబునరమణిమయ ♦ మకుటమొప్పు
 జెల్లుమీఱఁగఁ బట్టాభి ♦ ప్రిక్తుఁడయ్యె
 సర్వనుతకీర్తి శ్రీరామ ♦ చంద్రమూర్తి.

గీ॥ సవితృపంశాబ్ధిసంపూర్ణ ♦ చంద్రుఁడైన
 రామచంద్రుండురాజ్యభా ♦ రమువహించ
 సృష్టియంతయుఁబుష్టియుం ♦ దుష్టిఁబొందె
 శిష్టులందఱుపరమస్ర ♦ హృష్టులైరి.

సీ॥ సుగ్రీవుపేరిట ♦ సురుచిరమయి నట్టి
 విశ్వకళాశాల ♦ వెలయఁజేసె
 నావిభీషణుపేరి ♦ నతివిచిత్రవిశాల
 విమలాసరోవరం ♦ బమరఁజేసె
 జాంబవంతునిపేరి ♦ జనవిహారోచిత
 ప్రమదావసంబును ♦ బరఁగఁజేసె
 తననికేతనముపైఁ ♦ దనగుకేతనముపై
 నాంజనేయాకృతి ♦ నలరఁజేసె

గీ॥ దీనశరణాలయంగును ♦ ప్రజలుపేరఁ
 గాగిలఁగాఁజేసియచదల ♦ గాసిఁదీర్చె
 గోరుకోరికెలన్నియుఁ ♦ గూర్మి నొసఁగి